

THE REVELATION OF LIGHT IN THE RELIGIOUS POETRY

Valerica Draica

Assist. Prof., PhD, University of Oradea

Abstract: For Mihai Eminescu, Ioan Alexandru, but also for other major Romanian poets, the revelation of light is a major coordinated lyrical creation. A foray into religiously inspired poetry is a journey into the labyrinth of light. The religious poetry of Eminescu find a number of ancient determinant of being Romanian, the great poet religion is a necessity, aspiring poet is permanently removes the limitations of knowledge. For Ioan Alexandru, poet of light, a Christian poet, traveler labyrinth of light, this is not an earthly, but a "uncreated light" illumination necessary light that envelops people, the themes of creation poet Ioan Alexandru...

Keywords: religious poetry, Christian dogma, crisp, joy, love, poet of light, spiritual song

Poezia de expresie religioasă a fost considerată dintotdeauna ca parte integrantă a literaturii române, o dimensiune importantă a ei, căreia i-au fost dedicate puține studii, din păcate. Poezia sentimentului religios păstrează încă aspirația individului spre împlinirea exemplară, spre comunicarea întru sacru. Datorită lui Eminescu, Blaga, Arghezi, Alexandru, Goga, Crainic, Pillat, Gyr... poezia religioasă a atins cotele înalte ale esteticului și s-a înscris ca o sumă de izbânzi ale gândirii poetice românești.

Mihai Eminescu

Poetul a rămas permanent legat de istoria și spiritualitatea poporului român, în opera sa apar și referiri la problemele religioase, el a încercat o evadare spirituală într-un spațiu demiurgic, ceea ce-i va conferi scrisului său o dimensiune astrală. Cuprins de avatarurile vieții și crezând atitudinea celor din jur mereu ostilă, poetul devine tot mai sceptic, sufletul său încărcat de lumina începuturilor se pustiește încet și se înstrăinează de ființa originară, nefiind străin de credința religioasă.

Într-una dintre cele mai cunoscute poezii religioase ale sale, *Rugăciune*, ce reprezintă un autentic sentiment religios, poetul își manifestă convingerea în puterea

rugăciunii către Maica Domnului: *Crăiasă alegându-te / Îngenunchem rugându-te, / Înălță-ne, ne mântuie / Din valul ce ne bântuie... / Privirea-ți adorată / Asupră-ne coboară, / O, Maică prea curată / Și pururea fecioară, Marie !*

Pe lângă formele de rugăciune întâlnim exprimate cele trei virtuți creștine: credința, nădejdea și dragostea, poetul identificându-se cu mulțimea credincioșilor suferinzi care apelează la Maica vieții și a Luminii. Maica Domnului este numită de către Biserică *Doamnă și Împărăteasă, Crăiasă, Regină peste îngeri...* Fecioara Maria este prezentată ca o *Lumină dulce clară*, fiind numită la Slujbă *Maica Luminii, Mama* ce-a născut *Lumina, Eu sunt Lumina lumii*. Lumina se identifică nu numai cu Fiul, ci și cu Mama Fiului, precum o lumânare ce ia lumină de la altă lumânare. Lumina ce vine de la sursă (soare) nu poate fi decât clară, Lumina primită de Maica Domnului este împărtășită credincioșilor: *Noi, cei din mila sfântului / Umbră facem pământului, / Rugămu-ne durărilor / Luceafărului mărilor; / Ascultă-a noastre plângeri, / Regină peste îngeri, / Din neguri te arată, / Lumină dulce clară....*

Tema religioasă din poezia *Rugăciune* este continuată în sonetul *Răsai asupra mea*. *Lumina lină* este preferată și acum de poet, *lumina lină* este epitetul metaforic al liniștii așteptate cu speranță, în contrast cu noaptea vieții sale: *Răsai asupra mea, lumină lină, / Ca-n visul meu ceresc d-odinioară; / O, maică sfântă, pururea fecioară, / În noaptea gândurilor mele vină. / Speranța mea tu n-o lăsa să moară / Din inima-mi adânc noian de vină; / Privirea ta de milă caldă, plină, / Îndurătoare-asupra mea coboară. Lumina* aparține divinului, nădejdiei, vieții și mântuirii, pe când întunericul transmite neantul, deznădejdea și moartea veșnică. Ca și în *Rugăciune*, figura Maicii Domnului este adorată, plină de milostenie și căldură sufletească, ea este cea care patronează stelele, îngerii luminoși: *Eu nu mai cred nimic și n-am tărie. / Dă-mi tinerețea mea, redă-mi credința / Și reapară din cerul tău de stele: / Ca să te-ador de-acum pe veci, Marie !*

Într-o altă creație lirică foarte cunoscută, în poemul *Luceafărul*, asistăm la întâlnirea Cătălinei cu Hyperion, care are loc *numai în vis*, pentru că aceasta este singura modalitate de *comunicare* a efemerului cu eternul. Cătălina îl vede pe Hyperion nu cu ochi duhovnicești, ci cu cei ai oricărui muritor care nu a recurs la purificarea de patimi. De aceea, el îi apare – paradoxal – ca „*Un mort frumos cu ochii vii / Ce scânteie-n afară*”.

Iată un aspect al teologiei slave: *lumina* scânteietoare (care mărturisește despre slava și frumusețea divinului), iriază în afară, spre lumea profană, pe care vrea s-o

înnobileze. Însă Cătălina va rămâne în *faza contemplării frumosului divin*, fără a cunoaște vârsta unirii spirituale. Ea nu sesizează care sunt coordonatele vieții spirituale, pentru ea Hyperion este un „străin la vorbă și la port” și care *lucește* fără viață. Concluzia ei: „*Căci eu sunt vie, tu ești mort, /Și ochiul tău mă-ngheață*” este făcută din perspectiva profanului care nu poate percepe frumosul divin, dar mai ales nu cunoaște cea dintâi expunere asupra vieții creștine – *Didahia* – unde se spune că „Sunt două căi: una a vieții și alta a morții”, adică una a virtuții, a vieții duhovnicești, cealaltă a păcatului. Pentru Cătălina, frumosul divin rămâne inaccesibil, iar imaginea acestei idei este ilustrată metaforic de *ochiul care îngheață*.

Zborul lui Hyperion către Ceruri și convorbirea cu Tătăl Ceresc este urmarea atitudinii din timpul ispitei și comportă două aspecte: unul extern¹ (rolul hotărâtor avându-l vederea) și unul intern (cel care duce la apariția dorinței). Luceafărul cunoaște și cele două faze ale ispitei: vederea muritoarei Cătălina și dorința ca ea să-i fie mireasă. Pentru demersul nostru analitic ne interesează felul cum se manifestă *lumina* necreată, inerentă Părintelui Luminii. Mărilor de *lumină* spre care se îndreaptă Hyperion transpar din versurile: „*Și din a haosului văi, / Jur împrejur de sine, / Vedea, ca-n ziua cea dintâi, / Cum izvorăsc lumine, / Nimic nu e și totuși e / O sete care-l soarbe, / E un nimic asemenea / Uitării celei oarbe.*”

Referindu-se la gestul lui Hyperion de a accede spre *lumina* necreată, Nichifor Crainic opina că acesta „intră într-un ocean de *lumină*, de altă natură decât cea materială a stelelor”.² *Lumina*, la care se face referire în prima strofă citată, este anterioară *luminii* create, fiind de natură veșnică, „e o iradiație a ființei veșnice”³ (în capitolul 1, al *Facerii*, găsim referiri la cele două feluri de *lumină*).⁴

Ca Fiu al *Luminii*, Hyperion are aceeași natură ca Părintele *Luminii*: „Dumnezeu este *Lumină* și contemplarea Sa este asemenea unei *lumini*” – spune Sf. Simeon.⁵ Forma pe care o ia astrul îndrăgostit, în drumul său către Părintele *Luminii*, este aceea a unui *fulger neîntrerupt*. Ideea că „această *Lumină* este, ea însăși, viață nepieritoare”⁶, poetul o ilustrează prin repetarea verbului *a izvorî*, ca și prin folosirea unui superlativ stilistic (un substantiv cu valoare cantitativă, ce sugerează incomensurabilul – „niște mări”): „Vedea,

¹ Nicolae Mladin, *Prelegeri de mistică ortodoxă*, p. 184 - 185

² Nichifor Crainic, *Spiritualitatea poeziei românești*, p. 45

³ *Ibidem*, p. 45

⁴ *Ibidem*, p. 3 și 14

⁵ *Apud Paul Evdokimov, Cunoașterea lui Dumnezeu*, p. 68

⁶ Arh. Sofronie, *Mistica vederii lui Dumnezeu*, p. 110

ca-n ziua cea dintâi, / Cum izvoraulumine; / Cum izvorând îl înconjur / Ca niște mări, de-a-notul...”

În această *Lumină* nepieritoare „se face comuniunea cu El – o comuniune personală”⁷, iar Ea atrage la Sine Fiul *Luminii*: „El zboară gând purtat de dor / Pân’ piere totul, totul.”

Trebuie precizat, că din perspectiva celor arătate până aici, sub aspectul misticii *Luminii* dumnezeiești, verbul *piere*, din ultimul vers citat, are înțelesul de *intrare* - prin gândul purtat de dor - în această Sfântă *Lumină*, pentru că Hyperion va trece pragul lumii create, spre un alt topos: „Căci unde-ajunge *nu-i hotar / Nici ochi spre a cunoaște*”.

Arhimandritul Sofronie este de părere că „Prin venirea acestei *Lumini*, duhul omului se introduce într-un *spațiu nelimitat*, unde nu este moarte”.⁸

Să observăm că *Lumina spirituală* diferă de cea fizică, iar ochii muritorului nu o pot cuprinde, nu cunoașterea senzorială este eficientă pe acest tărâm, ci – cum ar spune Blaga – cea prin puterea de *trăire prin iubire*. Ideea aceasta poetul o scoate în evidență folosindu-se de o *negație totală*: „... *nu-i hotar, / Nici ochi spre a cunoaște*.”

În ultima strofă citată, Eminescu recurge la un paradox, spre a vorbi de *nepătrunsul ascuns* – nevăzuta prezență dumnezeiască, a cărei strălucire orbește. Negația din primul vers („*Nu e nimic și totuși e*” – s.n.) aduce în prim plan neputința cunoașterii Părintelui *Luminii*: „E o recunoaștere smerită a neputinței noastre de a-l cunoaște pe Dumnezeu”.⁹ Dar, dacă El nu este nimic pentru un muritor, pentru omul duhovnicesc „este totuși o sete absorbantă (... și totuși e / *O sete care-l soarbe*” – s.n.), care atrage în nemărginitele desfătări ale iubirii divine...”¹⁰

Să mai spunem doar că în această ultimă strofă (la care am făcut referiri), prin perifrază se formulează aprecieri la adresa *nepătrunsului ascuns* – ca să vorbim în termeni blagieni – pentru că – așa cum spune și Sf. Dionisie Areopagitul: „Dumnezeu e ascuns în propria-i *lumină*”.¹¹

Eminescu a apreciat spiritualitatea creștină ca valabilă pentru viața morală din societatea vremii sale, lipsa educației religioase considerând-o cu repercusiuni negative în diferite domenii ale vieții noastre cotidiene, el a văzut în religie un factor indispensabil de

⁷ *Ibidem*, p.116

⁸ *Ibidem*, p. 127

⁹ Nichifor Crăinic, *Spiritualitatea poeziei românești*, p. 47

¹⁰ *Ibidem*, p.48

¹¹ *Ibidem.*, p.112

cultură și morală în societate. A așezat creștinismul pe prima treaptă în istoria evenimentelor care au schimbat lumea, având convingerea că între om și Dumnezeu există afinități care fac posibilă comunicarea între cei doi, forța divină este pretutindeni, efemeră și atotputernică.

Ioan Alexandru

A fost preocupat constant de relația omului cu Divinitatea, de felul în care omul se poate întâlni cu Dumnezeu. Universul liric al lui Ioan Alexandru este plin de lumină și sfințenie, evenimentele biblice răspândesc și ele lumina divină în poezia sa.

Paradisul chiar coboară în lume în *Vămile pustiei* și, mai ales, în *Imnele Bucuriei*, Ioan Alexandru îndreptându-se spre altă lumină, metamorfozând spiritual trecerea de la o atitudine oarecum păgână la una creștină. Nu se poate spune că poetul a fost vreo clipă păgân, dar, până la *Vămile pustiei*, a privit sacrul din afară, punând la îndoială până și dogma creștină: „*Juda a trădat, Golgota a fost / biruită și învierea – eu nu pot jura / pe Dumnezeu că a avut loc.*” (*Poveste de iarnă*).

Acum, însă, poezia lui Ion Alexandru devine *cântec spiritual*, imnică în stil oratoric, înscriindu-se în spiritualitatea bizantină, factorul declanșator al acestei schimbări este *bucuria*, o bucurie extremă, supremă, a iubirii în imperiul *luminii* celei fără de hotar, celebrată în tonuri de laudă sacrală, fiindcă: „*E-atâta bucurie-n mine / Că am orbit nainte de a fi / Și cu orbirea intru în lumină.*” (*Trisagion*).

Lumină lină este considerată una dintre capodoperele liricii lui Ioan Alexandru, un imn al *Luminii* pentru cel care vine să aducă lumii *Lumină*. Nașterea *Luminii* este „un răsărit ce nu se mai termină”, care vine de dincolo de lumi: „*Lumină lină lini lumini / Răsar din codrii mari de crini, / Lumină lină, cuib de ceară / Scorburi cu miere milenară / De dincolo de lumi venind / Și niciodată poposind / Un răsărit ce nu se mai termină / Lumină lină din lumină lină.*”

Întâlnirea cu *lumina lină* are semnificația unei întâlniri cu Iubirea și Nădejdea, virtuțile necesare înluminării și înomenirii firii umane. Din noaptea adâncului, răsar la Ioan Alexandru *luminile luminilor*: „*Lumină lină, lini lumini, / Răsar din codrii mari de crini, / E-atâta noapte și uitare / Și lumile-au pierit din zare / A mai rămas din veghea lor / Luminile luminilor.*”

Provocatoare de *orbire*, lumina lui Ioan Alexandru nu este una pământească, ci însăși *lumina necreată, lumina lină logos sfânt, lumina veșnicei Triade*, care-l transformă pe poet într-un *vizionar*. El trăiește o experiență analogă cu a lui Ioan Teologul, a lui Pavel

sau chiar a lui Dante, din contemplația paradisului: „*Treptat luminile s-au stins / Și noaptea răsări fierbinte / Și-am fost din nou răpit și dus / Pe aripi tinere și sfinte. / Ochii blânzi veneau în jurul meu / Cu candelile de mir ușoare / Și-ncet se încheagă un Imn / Țesut din lacrimi și-ndurare. / Cuvânt nu mai era – șopteau / Doar adâncimi fără de nume / Cu roua umbrei luminând / Curat de dincolo de lume.*” (Zbor curat).

Lumina nepieritoare coboară peste fire, reactualizând sentimentul patriei ca pământ transfigurat, cuprins în orizontul imaginilor sacralizate, ca tărâm sofianic, recuperat al splendorilor din împărăția cerească: „*Se-aud colinzi din răsărit / Noaptea senină sfânta noapte / Colindă clopote departe / E-o liniște fără de nume / Acum coboară ceru-n lume*” (Iubire).

Ioan Alexandru este un tradiționalist cu accente moderniste. Asemenea antecesorilor, el posedă și cultivă anumite aspecte particularizante, între care nu lipsesc pitorescul local, lexicul inclusiv, teme și motive ale folclorului regional, specificări de natură geografică, sentimentul de durere istorică, tratarea la modul bizantin a decorativului religios, iar stările exprimate nu sunt umilința și extazul, ci reculegerea stăpânită, tinzând spre o luminozitate duminicală.

Literatura română își va crea din sistemul religios o suită de reprezentări, imagini și percepții, credințe și dogme, pe care le va transforma în valori semnificative cu calități estetice, ce vor dăinui în istoria vieții românilor, datorită marilor noștri scriitori. Lirica religioasă a conferit un semn particular literaturii noastre, a înnobilat adesea o epocă, o personalitate, omul religios și-a ordonat viața, a îmblânzit spațiul și timpul și le-a proiectat în lumea sa, pe care o recrează periodic...

Bibliografie

Arhimandritul Sofronie, *Mistica vederii lui Dumnezeu*, București, Ed. Adonai, 1995

Ioan Alexandru, *Imnele Bucuriei*, București, Editura Cartea Românească, 1973

Gheorghe Anghelescu, *Universul religios al lui Mihai Eminescu*, București, Ed. Șt., 1997

Gheorghe Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*, București, Editura Minerva, 1971

Ion Buzași, *Poezia religioasă românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003

Nichifor Crainic, *Spiritualitatea poeziei românești*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 1998

Valerica Draica, *Imagini ale Divinității în lirica românească*, Petroșani, Editura Focus, 2006

Mihai Eminescu, *Poezii*, Ediția a II-a, București, Editura Ion Creangă, 1986

Paul Evdokimov, *Cunoașterea lui Dumnezeu*, București, Editura Humanitas, 2013

Ioan Miclea, *Despre poezia religioasă a lui Ioan Alexandru. Pagini inedite* Blaj, 1973

Nicolae Mladin, *Prelegeri de mistică ortodoxă*, Tg. Mureș, Editura Veritas, 1996

Ion Pop, *Poezia unei generații*, Cluj- Napoca, Editura Dacia, 1973

G. I. Tohăneanu, *Expresia artistică eminesciană*, Timișoara, Editura Facla, 1975